

ІСТОРИОГРАФІЯ ІСТОРІЇ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 1920–1930-і роки

У статті подано комплексний аналіз наукових праць, які прямо чи опосередковано стосуються історії молодіжного руху в радянській Україні періоду 1920–1930-х рр. Показано, що в історіографії історії України досягнуті певні результати у вивченні молодіжного руху. Однак через панівні ідеологічні догми й утруднений доступ дослідників до джерел, що зберігалися у спецфондах бібліотек та архівів, численні проблеми зародження, становлення і діяльності молодіжних спілок довгий час залишалися маловивченими. Можна сказати, що в радянські часи так і не була створена правдива історія молодіжного руху, хоча в науковий обіг був введений величезний фактичний і статистичний матеріал. Звичайно, велика його частина не втратила свого значення, але потребує на сучасному етапі історіографії переосмислення. Сьогодні створюється нова концепція політичної системи тоталітарного суспільства, місця і ролі в ній комсомолу та інших молодіжних організацій, відбувається докорінне переосмислення партійного впливу на комсомол та інші громадські організації. Всі ці проблеми потребують подальшого вивчення в конкретно-історичних дослідженнях з історії комсомолу та інших громадських організацій України.

Ключові слова: комуністичне виховання, комсомол, молодь, молодіжні організації, об'єднання, спілка.

На відміну від інших молодіжних організацій, які або ліквідувалися, або перетворювалися в перші десятиліття радянської влади в інші організації, комсомол постійно діяв як ланка політичної системи, був одним із головних "передавальних пасів" від влади до мас. Крім того, і це мабуть, головне, йому присвячена велика частина досліджень. Необхідно враховувати те, що концептуальні підходи і тенденції, які визначалися на тому чи іншому історіографічному етапі у вивченні історії комсомолу були характерними для публікацій про інші громадські організації. Більше того, вивчення історіографії історії багато чисельних громадських організацій 1920–1930-х рр. може бути предметом спеціального дослідження.

Метою даної статті є комплексний аналіз наукових праць, які прямо чи опосередковано стосуються історії молодіжного руху радянської України періоду 1920–1930-х рр.

Перші праці з історії зародження молодіжного руху в Україні з'явилися в 1920 – на початку 1930-х рр.¹ Авторами перших досліджень раннього періоду юнацького руху були його активні учасники, керівники та ветерани комсомолу – С.Білокрицький, О.Ривкін, Л.Шацкін, М.Окулик, С.Ігнат та інші. У працях розглядалася історія створення гуртків та спілок молоді, розкривалися їх цілі, ідейні та організаційні засади діяльності. Увага перших істориків була спрямована на висвітлення і популяризацію ролі більшовиків у створенні комсомольських спілок, визначалися деякі недоліки програмних документів молодіжних організацій. Це були посібники для різноманітних ланок мережі комсомольської політпросвіти. У них дослідники розглядали непролетарські спілки як націоналістичні, з якими повинен був вести боротьбу комсомол. Однак, не маючи в розпорядженні достатньої кількості архівних матеріалів, покладаючись в основному на особисті спогади, дослідники часто обмежувалися суб'єктивними оцінками розвитку юнацького руху, спрощено відображали процес його зародження. Незважаючи на ряд недоліків, слід віддати належне першим публікаціям з історії молодіжного руху, відзначити їх наукову значимість. Статті, огляди літератури з історії молодіжного руху друкувалися в 1920–1930-х рр. на сторінках журналів "Юный коммунар", "Комсомольская летопись", збірнику

"Молодеж в революції" та ін. Цей період став початком становлення радянської історіографії історії комсомолу. В цілому названі публікації відображують стан історичної науки в той період, характерною рисою якої була порівняно вузька джерельна база, низький рівень узагальнень і систематизації фактичного матеріалу. Більше того, праці з молодіжного руху мали пропагандистський характер, де супротивники комсомолу замальовувалися вкрай упереджено. Перші публікації нерідко виступають єдиним джерелом інформації з історії молодіжного руху 1920-х рр.

В умовах непу спостерігалися кризові явища в комсомолі. Одні автори пояснювали їх причини політикою нерегульованого росту комсомолу², інші – проведенням масових чисток комсомолу³, деякі дослідники все зводили до нерозуміння специфіки роботи комсомолу в нових економічних умовах⁴. Знайшлися сміливі автори, які називали таку причину кризи як загострення взаємовідносин комсомолу з партією. Це пояснювалося ймовірно посиленням тенденції жорсткого партійного підпорядкування комсомолу. Звертають на себе увагу судження А.Кірова, який причини кризи комсомолу бачив у консерватизмі "частини партійних товаришів по відношенню до спілки"⁵. Під кутом зору автора, партія упустила момент назрівання кризи комсомолу, побачивши всю його глибину і небезпеку, несподівано і різко втрутилася в життя спілки, викликавши деяку опозицію до себе з боку певної частини членів організації. Загострення взаємовідносин, як вважав А.Кіров, посилилось після того, як частина партійних керівників, стала відкривати молодіжні відділи у партії, замість збереження більшої самостійності спілки. У відповідь на це, на думку автора, з'явилися ідеї створення політично самостійного юнацького руху і навіть утворення "юної комуністичної партії", що стала називатися "юнацьким синдикалізмом", протиставленням молоді дорослим⁶. Це свідчило про те, що А.Кіров, критикуючи партійних функціонерів за втручання у внутрішнє життя комсомолу, був противником політично самостійного юнацького руху. Революційно налаштоване юнацтво, прагнуло мати не лише організаційну свободу, але й політичну. Усе це породжувало конфлікт між партією та комсомолом.

Аналіз робіт 1920-х рр. показує, що визначення ступені політичної самостійності комсомолу в період непу було серйозною проблемою. Чи повинен він був бути повністю самостійною молодіжною організацією, чи підпорядкованою партії більшовиків? З цієї проблеми серед дослідників комсомольської тематики та публіцистів розгорнулася дискусія ще в травні 1919 р. Вона продовжувалася і в 1920-і рр. В.Дунаєвський вважав, що організаційно комсомол – це політично самостійна організація молоді і ЦК партії не повинен керувати спілкою. Пізніше, коли партія стала більш відверто підкоряти своєму впливові комсомол не тільки ідеологічно, а й організаційно, такі погляди оцінювалися як опортуністичні. Д.Ханін в ході дискусії назвав погляди В.Дунаєвського такими, що завдають практичної шкоди справі пролетарської революції⁷.

Література 1920-х рр. розкриває непослідовність політики більшовиків по відношенню до молоді. З одного боку, партія визнавала організаційну свободу молодіжних організацій, самодіяльні форми і турботу, а з іншого – вимагала залучення комсомолу до партійної роботи, відкрито здійснювала керівництво ним. Наприклад, К.Вінтер вважав, що вже в 1922 р. комсомол повністю знаходився під впливом більшовицької партії⁸. С.Ігнат, критикуючи ідею незалежності комсомолу, яка підтримувалася українською молодіжною спілкою, відзначив, що в Україні поява таких ідей була пов'язана із слабкістю організацій КП(б)У та малочисельністю її осередків на селі, з чим можна погодитися, хоч були й інші причини такого стану речей. Серед них те, що українська молодь прагнула до незалежності. У юнаків і дівчат, особливо, сільських великим авторитетом користувалася Комуністична юнацька спілка (КЮС). Після її розпаду члени організації перейшли в комсомол, вносячи туди ідеї незалежності і самостійності. Колишні члени КЮС становили до 50 відсотків комсомольських організацій⁹.

Немає сумнівів, що на погляди авторів 1920-х рр., особливо з числа партійних і комсомольських функціонерів, вплинули висловлювання Сталіна на XII з'їзді РКП(б)У (1923 р.) про те, що комсомол слід розглядати як "передавальний пас" від влади до мас. Підхопивши думку Сталіна, ряд авторів стали пояснювати роль комсомолу як помічника партії. І хоч формально комсомол не був партійною організацією, він повинен був працювати під керівництвом партії¹⁰.

Як бачимо, значна частина літератури 1920-х рр. була присвячена історії зародження масового юнацького руху, при цьому явна перевага надавалася історії соціалістичних спілок робітничої молоді, оскільки саме вони були попередниками комсомолу.

Що стосується інших молодіжних організацій, які користувалися популярністю серед молоді в Україні (КЮС, Українська комуністична спілка робітничої молоді (УКРЮС), Єврейська комуністична спілка молоді (Євкомол) та інші), то їх історія розглядалася лише в контексті боротьби комсомолу з політичними противниками. Вважалося, що становлення комсомолу України проходило в жорсткій боротьбі з буржуазно-націоналістичними організаціями молоді, до яких автори відносили і вищеназвані юнацькі спілки.

Перші публікації з історії КЮС з'явилися на початку 1920-х рр., де розкривалася їх "націоналістична" суть. Політична спрямованість публікацій була задана секретарем ЦК КСРМУ П.Воробйовим-Семеновим, який доказував практичну шкідливість існування КЮСу, звинувачуючи членів організації у націоналізмі та петлюрівщині¹¹. Однозначно негативна позиція більшовиків до цієї молодіжної організації пояснювалася тим, що КЮС була "конкурентом" комсомолу і посідала не останнє місце серед юнацьких організацій після ЛКСМУ. Більше того, КЮС мала свій друкований орган, проповідувала ідеї української державності.

Частина літератури 1920-х рр. з молодіжної тематики була присвячена юнацькому руху. Автори характеризували його як дрібнобуржуазний рух єврейської псевдо комуністичної молоді. Серед організацій єврейської молоді більшість дослідників виділяли такі, як "Союз отроків", "Нове покоління", "Союз єврейських отроків "Нове покоління", Євкомол та ін. Вони проіснували до 1922 р. щодо політичної орієнтації цих організацій, то частина авторів 1920-х рр. вважала, що вони в основному були соціалістичними, хоча виникли і розвивалися під гаслом "соціалістичної позапартійності", що неминуче вело до їх ізоляції від революційної боротьби¹². І.Нейфах, зокрема, відзначав, що соціалістичні організації єврейської молоді займалися навчанням і самоосвітою, а не політичною діяльністю¹³.

В цілому ж дослідники тоталітарної доби сходилися в тому, що єврейські молодіжні організації, як і українські непролетарські, були націоналістичними, а звідси – потенційно ворожими радянській владі.

Основним лейтмотивом літератури 1930–1950-х рр. стає звинувачення некомсомольських молодіжних організацій у ворожому ставленні до радянської влади. На політичне замовлення більшовицької партії у публікаціях цього періоду, всі опозиційні по відношенню до КП(б)У та ЛКСМУ організації зображувалися як ворожі та контрреволюційні. У деяких працях, в основному присвячених історії місцевих комсомольських організацій, були зроблені спроби показати окремі етапи боротьби з так званими "націоналістичними" спілками молоді¹⁴. Важко відшукати роботу, де б проблема непролетарських молодіжних організацій розглядалася об'єктивно. На стані наукових досліджень з молодіжної тематики негативно позначилися сталінські репресії. Оскільки майже всі комсомольські керівники 1920-х рр., зокрема й ті, хто вивчав історію спілки, були згодом оголошені "ворогами народу" і знищені, вивчення історичного минулого комсомолу фактично припинилося з середини 1930-х рр. і до кінця 1940-х рр. І лише в кінці 1940-х – першій половині 1950-х рр. з'явилися науково-популярні роботи з історії комсомолу країни, були захищені перші дисертації. Видані до середини 1950-х рр. публікації відповідали тогочасному рівню розвитку історичної науки, несли на собі відбиток культу особи Сталіна, догматизованих уявлень про керівну роль партії по відношенню до комсомолу, про його місце у вирішенні найважливіших питань життя суспільства. На першому історіографічному етапі історія комсомолу прикрашувалася, була однолінійною, вона повинна була демонструвати відданість радянської молоді справі партії і її "вождю". Підпорядкованість комсомолу комуністичній партії, роль помічника і резерву більшовицької організації – все це стає хрестоматійною істиною, методологічним відправним пунктом досліджень з молодіжної тематики.

У другій половині 1950-х – 1980-х рр. комсомол стає предметом спеціальних досліджень. Різні аспекти історії комсомолу 1920–1930-х рр. були відображені в чисельних статтях та монографіях, узагальнюючих працях з історії комсомолу республіки, нарисах обласних комсомольських організацій республіки¹⁵ та ін. У названих публікаціях розглядалися питання зміцнення партійного ядра в комсомольських організаціях, боротьби комсомольців з "правим ухилом" і т. д.

В цілому історія молодіжного руху, як і раніше, ототожнювалася виключно з історією комсомолу. Інші об'єднання молоді не були предметом спеціального дослідження. До таких

праць слід віднести наукові розвідки В.І.Десятирика, В.А.Зубкова, В.В.Привалова та інших¹⁶. Автори розглядали основні напрямки роботи комсомолу: залучення юнаків та дівчат до "класової боротьби", захист економічних інтересів пролетарського юнацтва, культурно-просвітницька діяльність тощо.

У концентрованому вигляді всі результати і недоліки досліджень з історії комсомолу республіки були підбиті в узагальнюючій праці "Історія Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України". перше видання цієї книги побачило світ напередодні п'ятдесятиріччя ВЛКСМ. Авторський колектив провів, безперечно, велику роботу: було досліджено значну кількість різноманітних джерел, зроблено спробу систематизувати і узагальнити історію комсомольської організації республіки, зокрема в 1920-і рр. Але назвати її справді науковим, об'єктивним дослідженням не можна. Схематичність і догматизм, упередженість та суб'єктивізм позначилися на історії ЛКСМУ. У цей час в республіці захищається ряд дисертацій з історії ЛКСМ в 1920-і рр.¹⁷. Розширилася проблематика досліджень, до наукового обігу було введено нові документи та маловідомі факти. Водночас весь багатий дидактичний матеріал автори втискали в "прокрустове ложе" догматичних схем та висновків, які брали свої витoki з "Короткого курсу історії ВКП(б)". Вся історія ЛКСМУ (зокрема 1920–1930-х рр.) була тріумфальною ходою від однієї перемоги до іншої. Дослідники замовчували все негативне і добирали тільки той матеріал, який співпадав з офіційним трактуванням історії ЛКСМУ. У цих працях майже нічого не було сказано про інші молодіжні об'єднання.

На відміну від своїх попередників, які зовсім не висвітлювали історію непролетарських молодіжних організацій, така спроба була зроблена в роботах А.Я.Лейкіна, В.І.Роденкова, В.В.Кузьменка та ін.¹⁸ Безсумнівною заслугою авторів було те, що, використовуючи архівні матеріали, вони спробували висвітлити боротьбу між різними молодіжними суспільно-політичними організаціями на фоні соціально-економічної та політичної обстановки, що склалася у період з 1917 р. до середини 1920-х рр., показати як зміна ситуації в країні впливала на розвиток юнацького руху, на взаємини між спілками. Слід відзначити, що в 1960-х – першій половині 1980-х рр. такі дослідники як В.Ф.Панібудьласка, П.М.Шморгун, Ю.В.Бабко вперше зробили спробу історіографічного аналізу історії ЛКСМУ¹⁹. Історія комсомолу України стала розглядатися як об'єкт історіографічного дослідження. У цей час вийшли в світ праці, які висвітлювали окремі аспекти історії молодіжних організацій 1920-х рр. Вони в більшості своїй вузькі за тематичними і хронологічними рамками і не дають повної уяви про ступінь вивчення історії молодіжного руху. Історіографічним питанням були присвячені дисертаційні дослідження²⁰.

Важливе значення для розуміння процесів, які проходили в історіографічній науці другої половини 1980-х рр. мали публікації М.А.Варшавчика, Я.С.Калакури, А.І.Зевельєва²¹ та ін., в яких переосмислювався розвиток історичної науки радянського періоду, відзначалися протиріччя формування історичних знань. Однією із спроб переосмислення літератури в історії молоді України була робота В.В.Малиновської²². Вона розкриває характерні труднощі на шляху оновлення історичних знань з молодіжної тематики, з'ясовує недоліки літератури першого та другого історіографічних етапів. Певний внесок у висвітленні деяких аспектів молодіжного руху внесли дисертаційні дослідження В.Ф.Колесника, Н.Є.Каменської та ін.²³, де відповідні розділи присвячуються історіографічному аналізу літератури з історії комсомолу. Зроблені спроби по-новому, з урахуванням сучасних досліджень історичної науки здійснити історіографічний аналіз літератури з молодіжної історії у дисертаціях Н.І.Мельникової, М.А.Сірогдського, В.В.Долгова²⁴ та ін.

В останні роки існування Радянського Союзу були проведені наукові конференції та сесії з проблем історії молодіжного руху²⁵. Вони засвідчують прагнення авторів по-новому відобразити історію зародження юнацького руху. Так, наприклад, А.Галаган проводить думку, що поняття "молодіжний рух" у суто науковому плані в радянській історіографії не існувало. "Фразеологічне сполучення "молодіжний рух", – писав дослідник, – вживалося як синонім комсомолу"²⁶. Тому завданням історичної науки стало повернення до наукового тлумачення цього поняття, яке має включати в себе і "комуністичний рух молоді", і некомуністичний, і різного роду національні об'єднання²⁷. Наукові конференції, по-перше, в певній мірі допомогли дослідникам позбутися ідеологічних штампів минулого, по-друге, розглянути історію молодіжного руху комплексно,

в різноманітні його форм та суперечностей розвитку. У зв'язку з цим слід виділити дисертаційне дослідження В.В.Кузьменко "Більшовицькі організації України у боротьбі з непролетарськими партіями та спілками за трудівничу молодь (1918–1925 рр.)"²⁸, в якому розглядаються взаємовідносини комсомолу України з іншими молодіжними організаціями. Визначивши деякі причини строкатості молодіжного руху, дослідниця не змогла до кінця подолати старі ідеологічні парадигми щодо непролетарських юнацьких організацій. Сконцентрувавши основну увагу на критиці недоліків у діяльності молодіжних спілок, В.В.Кузьменко не розкрила роль репресивних органів республіки в установленні монополії комсомолу у молодіжному русі.

Після проголошення незалежності України в історичній науці розпочалися глибинні зміни, які торкнулися й історіографії молодіжного руху. З'явилися окремі праці, збірники статей, захищені кандидатські дисертації, присвячені різним аспектам цієї теми. В Україні були зроблені перші спроби об'єктивно та неупереджено розглянути діяльність небільшовицьких молодіжних організацій²⁹. У кандидатській дисертації Є.В.Зінько "Молодіжний рух в УСРР у 20-ті роки: історіографічний аналіз літературних джерел 20-х – 30-х років" розкривається суперечливий процес накопичення історичних знань про юнацький рух республіки у перші роки його існування, дається загальна характеристика літератури досліджуваного періоду, визначаються політичні орієнтації молоді 1920-х рр. Автор підкреслює, що ідея державної незалежності була популярною серед української молоді. Вона сприяла оформленню різноманітних груп і спілок, які стояли на позиціях національного самовизначення³⁰. Такий висновок є дещо однобічним. Аналіз програмних документів юнацьких груп і спілок свідчить про те, що молоде покоління республіки було дуже строкатим як за своїм соціальним складом, так і за політичною орієнтацією. Не всі групи молоді підтримували ідею національного розвитку та суверенітету України. Багато представників меншовицьких, анархістських та єврейських організацій мали свої погляди на перспективи розвитку республіки. У 1996 р. була захищена кандидатська дисертація О.М.Хорошева³¹. У даній роботі автор розкриває основні напрямки формування молодіжного руху України, його закономірності та особливості розвитку, вплив тоталітарної системи на організаційну структуру молодіжних груп та об'єднань, з'ясовує причини ліквідації багатьох молодіжних спілок та утвердження політичної монополії комсомолу. Доповненням до названих досліджень є праці В.Прилуцького³². Зокрема в роботі "Небільшовицькі молодіжні об'єднання в УСРР в 20-ті рр. Історичні зошити" головну увагу автор приділив вивченню цілей і завдань діяльності не більшовицьких молодіжних організацій, їх складу, чисельності і впливу на різні соціальні верстви, описав форми та методи роботи, розкрив причини їх розпуску. Позапартійні, неполітичні організації молоді, культурно-просвітницькі, релігійні, спортивні у роботі розкриваються побіжно.

Отже, в історіографії історії України досягнуті певні результати у вивченні молодіжного руху. Однак через панівні ідеологічні догми й утруднений доступ дослідників до джерел, що зберігалися у спецфондах бібліотек та архівів, численні проблеми зародження, становлення і діяльності молодіжних спілок довгий час залишалися маловивченими. Можна сказати, що в радянські часи так і не була створена правдива історія молодіжного руху, хоча в науковий обіг був введений величезний фактичний і статистичний матеріал. Звичайно, велика його частина не втратила свого значення, але потребує на сучасному етапі історіографії переосмислення.

Сьогодні створюється нова концепція політичної системи тоталітарного суспільства, місця і ролі в ній комсомолу та інших молодіжних організацій, відбувається докорінне переосмислення партійного впливу на комсомол та інші громадські організації. У рамках сталінських уявлень про громадсько-політичний устрій суспільства відбулося повне підпорядкування комсомолу партійним структурам, і, як результат – він утратив самостійність, право самому вирішувати свої організаційні питання. Не останню роль у цьому відіграло партійне ядро в комсомолі. Тому сьогодні питання партійного прошарку в комсомольських організаціях, їх керівних органах і штатному апараті потребують аналізу під цим кутом зору. У 1930-і рр. остаточно утвердилися погляди на громадські організації, в т.ч. комсомол, як на інструмент партійно-державного апарату по реалізації його директивних установок. Ідеологічний і політичний диктат партії над комсомолом паралізував соціальну творчість молоді, обмежував волевиявлення її інтересів. Всі ці проблеми потребують подальшого вивчення в конкретно-

історичних дослідженнях з історії комсомолу та інших громадських організацій України. Також потребують подальшого поглибленого вивчення діяльність таких молодіжних організацій як КЮС, УКРЮС, єврейські молодіжні спілки, меншовицькі, есерівські та анархістські молодіжні групи та спілки. Важливо розкрити в спеціальних наукових дослідженнях роль молоді в діяльності організацій "просвіти", котра зіграла значну роль в піднесенні культури, національної самосвідомості українців, пов'язати взаємозв'язок "просвіти" з молодіжними організаціями України тощо.

¹ Білокрицький С. Нариси історії ЛКСМУ. – Харків, 1926. – 160 с.; Білокрицький С. Перший з'їзд ЛКСМУ. – Харків, 1927. – 66 с.; Білокрицький С., Корсунов І. Десять років в ЛКСМУ. – Харків, 1929. – 112 с.; Варва І. К ликвидации УКРЮС // Юношеское движение. – 1925. – № 3. – С. 3–7; Лейкин С. Донецкая молодежь в пролетарской революции. – Харків-Одеса, 1930. – 368 с.; Ісаїв І. Комсомол у боротьбі з націоналістичними супротивниками // Юнацький рух. 1930. – № 1. – С. 15–19; Ігнат С. Из истории украинской дискуссии // Комсомольская летопись. – 1926. – № 1. – С. 129–149; Сан І. (Нейфах І.) Ликвидация национальных иллюзий // Юношеское движение. 1924. – № 2. – С. 65–71.

² Білокрицький С. Очерки истории ЛКСМУ. – Харків, 1926. – 167 с.

³ Тарханов О. В рабочем районе // Юный коммунист. – 1922. – № 13. – С. 16.

⁴ Ермилов В. Против мещанства и упадничества. – М.-Л., 1927. – С. 3–4; Іванов М. Рецензія на книгу "IV-й з'їзд КСМУ. Збірник матеріалів. 1928" // Літопис революції. – 1928. – № 4. – С. 182.

⁵ Киров А. Материалы к истории РЛКСМ. – С. 143.

⁶ Там само.

⁷ Ханін Д. III-й съезд. – Харків, 1929. – С. 14.

⁸ Винтер К. Первое пятилетие // Юный коммунар. – 1922. – № 3–4. – С. 12.

⁹ Зинько Е.В. Молодежное движение в УССР в 20-е годы (Историографический анализ литературных источников 20-х – 30-х годов): Дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1993. – С. 75.

¹⁰ Бобрышев А. Система работы – наше организационное вооружение // Юный коммунист. – 1928. – № 14. – С. 19.

¹¹ Воробьев-Семенов П. На перепутье // Юный коммунар. – 1920. – № 1. – С. 5.

¹² Вольная С. Те, кто справа // Юный коммунар. – 1924. – № 5–6. – С. 41; Голобицкий Т. Евкомол // Юношеское движение. – 1924. – № 2. – С. 72–79.

¹³ Сан І. (Нейфах І.) Ликвидация национальных иллюзий // Юношеское движение. 1924. – № 2. – С. 65–71.

¹⁴ Менахін Є. Перші кроки юнацького руху на Запоріжжі // Юнацький рух. – 1931. – № 1. – С. 127–145; Зарождение Харьковского комсомола. – Харьков-Одесса, 1934. – 29 с.

¹⁵ Роїк В.Г. Діяльність Компартії по організаційному зміцненню комсомолу в 1925–1930 рр. // Український історичний журнал. – 1968. – № 6. – С. 121–124; История Ленинского Коммунистического Союза Молодежи Украины. – К., 1978. – 776 с.

¹⁶ Ацаркин А.Н. Пролетарская революция и молодежь. Рождение комсомола. – М., 1981. – 255 с.; Десятирик В.И. Революционные традиции – молодому поколению. М., 1980. – 260 с.; Зубков В.А., Привалов В.В. Ленин и молодежь. Интернационал молодежи: Страницы истории. 2-е изд. М., 1979. – 272 с.; Денис В.А. Партийное руководство комсомолом. 1921–1925. – Саратов, 1983. – 366 с.

¹⁷ Роїк В.Г. Деятельность коммунистической партии по идеолого-организационному укреплению комсомола в начальный период социалистической реконструкции (1926–1929): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Одесса, 1970. – 24 с.; Рыбалка В.С. Руководство коммунистической партией деятельностью комсомола Украины в годы восстановления народного хозяйства (1921–1925): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1973. – 24 с.; Пшегодский С.В. Комсомол Украины – активный помощник коммунистической партии в борьбе с троцкизмом и в осуществлении планов социалистического строительства: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Донецк, 1973. – 23 с.

¹⁸ Лейкин А.Я. Исторический опыт борьбы КПСС с буржуазными и мелкобуржуазными партиями и союзами за молодежь (1917–1925): Дисс. ... канд. ист. наук. – Л., 1981. – 161 с.; Роденков В.Н. Исторический опыт борьбы РКП(б) против непролетарских партий за трудящуюся молодежь в годы гражданской войны (1917–1920): Дисс. ... канд. ист. наук. – Л., 1985. – 204 с.; Кузьменко В.В. Большевицские организации Украины в борьбе с непролетарскими партиями и союзами за трудящуюся молодежь (1918–1925 гг.): Дисс. ... канд. ист. наук. – Запорожье, 1989. – 231 с.

- ¹⁹ Панибудьласка В.Ф. Повышать качество исследований по истории комсомола (обзор литературы) // Коммунист Украины. – 1961. – № 7. – С. 89–90; Шморгун П.М. Проблеми наукової розробки історії юнацького руху на Україні // В.І.Ленін і комуністичне виховання молоді. Матеріали республіканської науково-теоретичної конференції, присвяченої 50-річчю промови В.І. Леніна на III з'їзді РКСМ. – К., 1971. – С. 205–214; Бойко Ю.В. Стан і завдання наукової розробки історії ЛКСМУ // Український історичний журнал. – 1979. – № 6. – С. 57–62.
- ²⁰ Галкова О.В. Историко-комсомольская литература о деятельности ВЛКСМ в годы первой пятилетки.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Саратов, 1982. – 23 с.; Семененко В.И. Историография истории комсомола Украины в период строительства социализма. 1919–1937.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Харьков, 1980. – 20 с.
- ²¹ Варшавчик М.А. До питання про предмет і завдання історико-партійної історіографії // Український історичний журнал. – 1988. – № 10. – С. 20–22; Калакура Я.С. Історіографія і перебудова історико-партійної науки // Український історичний журнал. – 1988. – № 10. – С. 26–29; Зевелев А.И. Активизировать работу историографов // Вопросы истории КПСС. – 1988. – № 12. – С. 103–108.
- ²² Малиновская В.В. Состояние и актуальные задачи научной разработки проблемы "партийное руководство ЛКСМУ" // Научные труды по истории КПСС. – Вып. 152. – К., 1988. – С. 45–49.
- ²³ Колесник В.Ф. Рабочий класс Украины в конце 20-х – 30-е годы: Историография.: Автореф. дисс. ... доктора ист. наук. – К., 1991. – 24 с.; Каменская Н.Е. Ленинский комсомол – нация КИМа (1919–1943). Историографические проблемы.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Л., 1991. – 20 с.
- ²⁴ Мельникова Н.И. Ленинский комсомол – помощник партии в осуществлении задач культурной революции (1921–1925). На материалах Украины.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1988. – 20 с.; Серогодский Н.А. Деятельность Истмола при ЦК ЛКСМУ.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1988. – 20 с.; Долгов В.В. Проблемы единства комсомола во внутривластной борьбе: Сущность, решение (20-е годы): Автореф. дисс. ... степени док. ист. наук. – М., 1991. – 24 с.
- ²⁵ Молодежь в процессах обновления советского общества: Сборник научных статей. – М., 1989. – 132 с.; Молодежь и актуальные проблемы исторической науки: Тезисы общественно-политических чтений, посвященных 70-летию комсомола Украины 7–9 июня 1989 г. – Черновцы. – К., 1989. – 344 с.; Молодежь – 89. Общественное положение молодежи и вопросы молодежной политики в СССР: Материалы науч. сессии НИЦ. 13–15 апреля 1989 г. – М., 1989. – 232 с.
- ²⁶ Там само. – С. 100.
- ²⁷ Там само. – С. 100–101.
- ²⁸ Кузьменко В.В. Большевистские организации Украины в борьбе с непролетарскими партиями и союзами за трудящуюся молодежь (1918–1925 гг.): Дисс. ... канд. ист. наук. – Запорожье, 1989. – 231 с.
- ²⁹ Семегрей А.Л., Фиников Т.В. Комсомол Украины и оппозиция: из истории альтернативных организаций молодежи (1919–1926 гг.) // ЛКСМУ: пути обновления. Материалы научно-практической конференции. Вып.1. – К., 1990. – С. 128–139; Зінько О.В. Молодіжний рух в УСРР у 20-ті роки. Історіографічний аналіз літературних джерел 20-х – 30-х років.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1993. – 23 с.; Прилуцький В.І. Молодіжні організації в УСРР в умовах становлення тоталітарного режиму (1920–1927): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1994. – 18 с.
- ³⁰ Зінько О.В. Молодіжний рух в УСРР у 20-ті роки. Історіографічний аналіз літературних джерел 20-х – 30-х років.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1993. – С. 12.
- ³¹ Хорошев О.М. Суспільно-політичні об'єднання молоді в Україні (лютий 1917 – перша половина 20-х років ХХ століття). – Харків, 1996. – 18 с.
- ³² Прилуцький В. І. Небільшовицькі молодіжні об'єднання в УСРР в 20-ті рр. Історичні зошити АН України. – К., 1993. – 58 с.; його ж Молодь України в умовах тоталітарного ладу (1920–1939). – К., 2001. – 250 с.; його ж Молодь УСРР в період утвердження тоталітарної системи (1928–1933 рр.). / НАН України, Інститут історії України (Історичні зошити). – К., 1999. – 62 с.

В статье подан анализ научных трудов, которые прямо или косвенно касаются истории молодежного движения в советской Украине периода 1920 – 1930-х гг. Показано, что в историографии истории Украины достигнуты определенные результаты в изучении молодежного движения. Однако из-за господствующих идеологических догм и усложненный доступ исследователей к источникам, которые сохранялись в спецфондах библиотек и архивов, многочисленные проблемы зарождения, становления и деятельности молодежных

союзов долгое время оставались малоизученными. Можно сказать, что в советские времена так и не была создана правдивая история молодежного движения, хотя в научный оборот был введен большой фактический и статистический материал. Конечно, большая его часть не утратила своего значения, но требует на современном этапе историографии переосмысления. Сегодня создается новая концепция политической системы тоталитарного общества, места и роли в ней комсомола и других молодежных организаций, происходит глубокое переосмысление партийного влияния на комсомол и другие общественные организации. Все эти проблемы требуют дальнейшего изучения в конкретно-исторических исследованиях истории комсомола и других общественных организаций Украины.

Ключевые слова: коммунистическое воспитание комсомол, молодежь, молодежные организации, объединения, союз.

The article gives the complex analyses of scientific works which deals with the history of youth's movement in soviet Ukraine in 1920-1930s. Historiography of Ukrainian history achieved certain results in the learning of youth movement. However numerous problems of formation, becoming and activity of youth unions remained insufficiently explored because of ideological doctrines and hampered access for researches to the material that were preserved in the special funds of libraries and archives. We may say that the true history of youth movement still wasn't created in soviet period nevertheless the huge amount of actual and statistic material was inserted to the scientific circulation. Certainly a big part of this material didn't lose it's value, but still needs the reinterpretation on the contemporaneous stage of historiography. Nowadays the new conception of political system of totalitarian society and place and role of comsomol and others youth organization is creating, partial influence on comsomol and others public organizations is reinterpreted fundamentally. All these problems are in need of further studying in the specific historic researches of comsomol's history and others public organizations of Ukraine.

Keywords: communism training, comsomol, youth, youth's organizations, union, association.